

افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نباشد تن من مباد بدین بوم و بر زنده یک تن مباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

afgazad@gmail.com

Literary-Cultural

ادبی فرهنگی

بهرام رحمانی
۲۲ دسمبر ۲۰۲۳

چه کسی حال جشن یلدا دارد اگر هم دارد پول ندارد! یلدا مبارک!

امشب شب یلداست.

«صحبت حکام ظلمت شب یلداست

نور ز خورشید جوی، بو که برآید» (حافظ شیرازی)

شاعر معروف نظامی گنجوی، در اشعار خمسه‌اش سروده است:

در ناامیدی بسی امید است پایان شب سیه سپید است

یعنی:

* همیشه در اوج ناامیدی، چراغ روشن امید و گشایش وجود دارد. پس انسان نباید ناامید شود.

* این ضرب‌المثل، به ما می‌آموزد همان‌طور که پس از شب تاریک، صبح سپید پدیدار می‌شود و روز جدیدی آغاز می‌گردد، در ناامیدی هم همین‌طور است؛ ناامیدی مانند همان شب تاریکی است که امید، صبح سپید آن می‌باشد.

شب یلدا و یا چله ریشه در طبیعت دارد و هیچ ربطی به مذهب، ملیت و جنسیت ندارد و جهان‌شمول و طبیعت‌گراست. اما امسال جشن یلدا حال و هوای دیگری دارد. فقر و گرانی کمرشکن از یک طرف و سرکوب و خفقان خونین جمهوری اسلامی از طرف دیگر، شور و شوق جشن گرفتن و حتی شادی خشک و خالی را نیز از مردم گرفته است. در سطح جهانی نیز جنگ هولناک و تکان‌دهنده اسرائیل علیه مردم بی‌دفاع فلسطینی در نوار غزه با جمعیت حدود دو میلیون نیم و جنگ روسیه و اوکراین، همچنان در جریان است و هر لحظه از طرفین قربانی می‌گیرد.

به‌گزارش رسانه‌های ایران، از سال ۱۴۰۲ دو آیین ایرانی شب یلدا و چهارشنبه‌سوری با عنوان‌های جدید در تقویم رسمی ایران ثبت خواهند شد.

بر اساس تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی، از سال ۱۴۰۳ دو آیین ایرانی شب یلدا در آخرین شب آذرماه، به عنوان «روز ترویج فرهنگ میهمانی و پیوند با خویشان» و سه‌شنبه آخر سال که زمان برگزاری آیین باستانی چهارشنبه‌سوری است به عنوان «روز تکریم همسایگان» در تقویم رسمی کشور ثبت می‌شود.

به این ترتیب، جمهوری اسلامی در تلاش است حتی نام روزهای جشن و سرور و شادی مردم را نیز تغییر دهد. به عبارت دیگر، تا آنجا که به جمهوری اسلامی برمی‌گردد تلاش‌های دامن‌داری انجام داده‌اند تا «ننه سرما»، «چهارشنبه سوری» و «عمو نوروز» را در رویای کودکان ایرانی به کابوس تبدیل کند.

یکی از مهم‌ترین و فاجعه‌بارترین مشکلات اکثریت شهروندان ایران، گرانی کمرشکن و تورم افسارگسیخته است. یک خبر تکان‌دهنده امروز پنج‌شنبه سی‌ام آذر ماه؛ آن‌هایی که زمینه جرم را فراهم کردند باید اعدام شوند. آمار وحشتناک یک نماینده مجلس از صدور حکم اعدام برای دو هزار شهروند دلفانی در استان لرستان! آن‌هایی که زمینه جرم را فراهم کردند باید اعدام شوند.

یحیی ابراهیمی، نماینده شهرستان دلفان در استان لرستان گفت: «برای هزار تا دو هزار نفر از اهالی شهرستان دلفان لرستان در ارتباط با جرایم مواد مخدر حکم اعدام صادر شده است.»

وی در ویدیویی که در شبکه‌های اجتماعی منتشر شده گفت: «هفته گذشته به صورت میدانی از دلفان بازدید کردم و با خانواده‌های زندانیانی که به خاطر فروش مواد مخدر به اعدام محکوم شده‌اند دیدار داشتم.»

وی افزود: «براساس گزارشی که خانواده زندانیان اعلام کردند، هزار تا دو هزار نفر از هموطنان ما در شهرستان دلفان متأسفانه به علت فروش مواد مخدر حکم اعدام برای آن‌ها صادر شده و در مرحله اجرای احکام هستند.» او گفت در نامه‌ای به رئیس قوه قضاییه خواستار جلوگیری از اجرای این احکام شده است.

ابراهیمی تأکید کرد: من واقعا از این وضعیت متأثر شدم، هم برای خودم و هم برای مسئولینی که در طول ۴۴ سال گذشته، زمینه‌های ارتکاب جرم و این اعدام‌ها را فراهم کرده‌اند. متأسفانه اکنون شاهدیم که این افراد در آستانه اعدام قرار دارند.

او با تأکید بر این‌که این افراد اکنون در آستانه اعدام قرار دارند گفت مسئولانی که زمینه ارتکاب جرم و کشیده شدن این افراد به قاچاق مواد مخدر را فراهم آورده‌اند باید پاسخگو شوند و در واقع این مسئولان باید اعدام شوند.

با این وجود، جشن و شادی، یک نیاز روحی و جسمی انسانی است و شادی در هر شرایطی، یک ضرورت و یک نیاز مبرم انسانی است.

پیشینیان آگاه ما دریافته بودند که کوتاهترین روزها، آخرین روز پاییز و شب اول زمستان است و بلافاصله پس از آن روزها به تدریج بلندتر و شبها کوتاهتر می‌شوند، از همین رو، آن را یلدا(شب زایش خورشید) یا ایزدمهر نامیده و آن را آغاز سال قرار دادند زیرا «یلدا» به زبان سریانی به معنای زایش و تولد است.

ابوریحان بیرونی آن را شب میلاد خورشید نامیده است. گفته‌اند که در این شب، میترا بر اهریمن پیروز خواهد شد. بعد از این پیروزی سیاهی و برودت نخواهد پایید و به همین دلیل روزها بلند و شبها کوتاهتر می‌شوند.

کریسمس مسیحیان نیز ریشه در همین باور کهن و تاریخی دارد. آن‌ها نیز این انقلاب زمستانی را جشن می‌گیرند.

بابائوئل آن‌ها همانند «ننه سرما»ی ما ایرانیان است که کودکان به آن علاقه‌ای وافر دارند.

برخی میتراپژوهان مدرن مانند «فرانتش کومون» اعتقاد دارند که آیین میترائیسم برگرفته از آیین مزدیسنا و ایزد ایرانی، میترا(مهر) است.

«کریسمس» و «یلدا» از سنت‌ها، باورها و جشن‌هایی هستند که با ریشه‌های مشترک ایرانیان و فراتر از آن مردم جهان را صرف‌نظر از مذهب و ملیت به یکدیگر پیوند می‌دهند. این مخرج مشترک و هم‌خویشی هرگز برای جمهوری اسلامی آزادی‌ستیز و شادی‌ستیز خوش نیامده است.

در شب یلدا، سفره چله خانواده‌ها یا اعضای خانواده‌ها را گردهم می‌آورد. انار و هندوانه با سرخی آتشین خود گرمای دیگری به سفره‌های چله می‌بخشند.

خشکیارهایی مانند برگه‌های هلو، زردآلو و آجیل و همچنین سنجد، گندم برشته، شاهدانه، خرما و لبو و آش و شیرینی‌های مختلف، انگورهای بسته به نخ و آویزان از سقف‌ها و دیوارها، از جمله خوراکی‌های این آیین کهن است. حافظ‌خوانی نیز از عناصر فرهنگی شب یلدا به‌شمار می‌رود.

ایرانیان باستان با نشستن در زیر کرسی چوبی و گستراندن سفره بر روی آن، این درازترین شب سال را با شب‌زنده‌داری و دورهم‌نشینی و جشن شبانه به بامداد پیوند می‌زدند. آن‌ها به شوق طلوع خورشید در اولین روز زمستان چشم برهم نمی‌نهادند. این سنت هم‌اکنون با اندکی تغییر به‌جاست و از زیباترین آیین‌های فرهنگی در جامعه ما، ایران است.

در فرهنگ ایران، مادر بزرگ‌های مهربان و دل‌پاک در گوش کودکان از «ننه‌سرما» داستان‌ها می‌گویند. از جمله باورهایی که به کودکان می‌آموزند این است که اگر در شب یلدا ننه‌سرما گریه کند، باران می‌بارد؛ اگر پنبه‌های لحاف بیرون او بریزد، برف می‌آید؛ و اگر گردنبند مرواریدش پاره شود، تگرگ می‌آید. این باورهای شاعرانه در جان و روح کودکان ایرانی رسوخ می‌کند و آنان را به جوهر زندگی و طبیعت‌گرایی راهنمایی می‌کند.

این‌گونه است که در فرهنگ ایران، «چله بزرگ»(اول دی‌ماه تا دهم بهمن‌ماه)، «چله کوچک»(یازدهم بهمن تا پایان بهمن‌ماه)، «چارچار»(۴ روز آخر چله بزرگ و ۴ روز اول چله کوچک)، «سده»(جشن روز آخر چله بزرگ)، «اهمن و بهمن»(پسران ننه سرما یعنی ۱۰ روز اول اسفند و ۱۰ روز دوم اسفند)، «سیاه‌بهار»(۱۰ روز آخر اسفند) و «سرما پیرزن»(۵ روز آخر سرما) نماد برودت و انجماد باشند، سرشار از هم‌قلبی، صمیمیت، عشق، گرما و نشاط می‌شوند.

شهروندان ایرانی با برگزاری آیین‌هایی مانند «چهارشنبه‌سوری»، «نوروز»، «مهرگان»، «شب یلدا»، «جشن سده» و دیگر جشن‌های سراسری را فارغ از هر نژاد، مذهب و جنس و رنگ پوست و زبان برگزار می‌کنند.

شب چله به‌عنوان بلندترین شب سال، برای ما ایرانی‌ها پر از خاطره است؛ از زمان کودکی که انشای شب یلدا می‌نوشتیم تا جمع شدن فامیل، پهن کردن سفره شب یلدا، تزیین انار شب یلدا و گوش دادن به شعر و قصه زیر کرسی. یلدا واژه‌ای سریانی، به‌معنای زایش و تولد است.

دقیقا مشخص نیست که واژه یلدا چه زمان و چه‌طور وارد زبان فارسی شده است. از تاریخ این‌طور برمی‌آید که مسیحیان اولیه که در روم زندگی سختی داشتند و عده‌ای از آنان به ایران مهاجرت می‌کنند. به‌علت نزدیکی فرهنگی، این واژه سریانی به فارسی راه پیدا می‌کند.

شب چله در حقیقت همان شب یلدا است. چون از فردای این شب، چله بزرگ زمستان آغاز می‌شود به آن شب چله می‌گویند.

ایرانیان در زمان‌های قدیم، یک نوع تقویم کلی‌نگر هم داشتند. این تقویم بیش‌تر در کارهای کشاورزی و دامپروری کاربرد داشت. آن‌ها دو موقع از سال را به نام چله می‌شناختند. چله تابستان که از تیر شروع می‌شد و چله زمستان که از دی‌ماه. چله‌ها هر کدام به دو دوره تقسیم می‌شدند؛ چله بزرگ و چله کوچک. چهل روز ابتدایی را چله بزرگ و بیست روز بعد را چله کوچک می‌نامیدند.

چله بزرگ زمستان که درست بعد از شب یلدا آغاز می‌شود؛ شروع زمستان است و شدت سرما در آن بیش‌تر است. چله بزرگ تا دهم بهمن طول می‌کشد. پس از آن، چله کوچک شروع و تا اول اسفند ادامه دارد. شدت سرما در چله کوچک کمتر است و آسیب کمتری هم می‌رساند. چهار روز پایان چله بزرگ، و چهار روز آغاز چله کوچک را، چهار چهار می‌گویند که نهایت شدت سرما در این مدت اتفاق می‌افتد.

تاریخچه شب یلدا به گذشته‌های بسیار دور برمی‌گردد. اما قدمت دقیقش مشخص نیست. برخی باستان‌شناسان، تاریخ شب یلدا را هفت هزار ساله می‌دانند. آن‌ها به ظروف سفالی دوره پیش از تاریخ، استناد می‌کنند. این ظروف دارای نقوش حیوانی ماه‌های ایرانی، مانند قوچ و عقرب هستند. البته این نقوش در کنیبه‌ها و یافته‌های باستان‌شناسی کمیاب‌اند. اما باستان‌شناسان معتقدند، می‌شود آیین مربوط به شب یلدا را تا هفت هزار سال قبل، ردیابی کرد.

با همه این‌ها، آنچه به‌عنوان شب یلدا رسمیت یافته، به حدود ۵۰۰ سال، قبل از میلاد برمی‌گردد. یلدا در زمان داریوش یکم به تقویم رسمی ایرانیان باستان، وارد شده است. تقویمی که برگرفته از گاهشماری بابلی‌ها و مصری‌هاست. باورهای کهن ایرانی بر اساس اسطوره‌ها و شناخت رویدادهای کیهانی شکل گرفته است. روایت‌های مختلفی از علت برگزاری جشن یلدا وجود دارد.

روایت اول؛ پیروزی روشنایی و نور بر ظلمت و تاریکی؛

یکی از این روایت‌ها در مورد شب یلدا به پیروزی نور بر ظلمت مربوط است. در روزگاران باستان، زندگی مردم بر پایه کشاورزی و دامپروری بود و تأثیرات آب و هوا برایشان بسیار مهم محسوب می‌شد. مردم با مشاهده و تجربه، تغییرات مداوم شب و روز و فصل‌ها را درک کرده بودند. بشر همیشه کنج‌کاو هم پس از کشف چگونگی وقوع یک رویداد، به دنبال فلسفه و چرایی آن‌ها می‌گردد.

آن‌ها تاثیر نور و تاریکی و گرما و سرما را بر زندگی‌شان می‌دیدند. از تاثیراتی که می‌گرفتند به این نتیجه رسیده بودند که نور، روز و خورشید، نماد آفریدگار و نیکی‌ست. در مقابل آن، شب و سرما نشانه‌های اهریمن و پلیدی. آن‌ها از این مشاهدات، به این باور رسیده بودند که شب و روز، و روشنایی و تاریکی، در یک جدال همیشگی به سر می‌برند. روزهای بلندتر، نشانه پیروزی روشنایی، و روزهای کوتاه‌تر نشانه غلبه تاریکی بود.

به این ترتیب، آن‌ها آخرین روز پاییز که بلندترین شب سال است، جشن می‌گرفتند. چرا که فردای آن، روزها کم‌کم طولانی‌تر شده و آفریدگار بر اهریمن نور بر تاریکی پیروز می‌شود.

روایت دوم: شب تولد مهر و میترا (خورشید) و آغاز خلقت؛

آیین مهر یا میترا نیسم در ایران قبل از دین زرتشتی رواج داشت. این آیین برپایه پرستش میترا (مهر) قرار گرفته بود. میترا از ایزدان هند و ایرانی است. او از یک طرف نماینده عشق و محبت است و از طرفی واسطه بستن پیمان‌هاست. او عهد نگه‌داشتن و راستگویی را نمایندگی می‌کند. مهر همچنین داور میان جنگاوران بوده و دروغ‌گویان و عهدشکنان را مجازات می‌کند. نماد این ایزد حلقه است. برخی ادعا می‌کنند، پیشینه حلقه از دواج به همین اسطوره می‌رسد. خورشید هم نماد ظاهری میترا است.

مهرپرستان شب یلدا را شب تولد میترا (ایزد مهر) می‌دانستند. این‌گونه که در شبی دراز و سرد، ایزد مهر در یک غار گود و کم ارتفاع ظهور می‌کند و خورشید را به ارمغان می‌آورد.

در روایتی دیگر، در این شب میترا به جهان بازمی‌گردد. او ساعات روز را طولانی می‌کند؛ در نتیجه برتری خورشید پدیدار می‌شود.

ابوریحان بیرونی در کتاب قانون مسعودی ذکر کرده است: «اولین روز از دی‌ماه را خرم روز یا خُره روز می‌نامند. خور روز یعنی روز خورشید؛ روز تولد خورشید که شکست ناپذیر است. این روز منتسب به اهورامزدا است و یکی از روزهای چهارگانه جشن‌های دیگان (هم نام شدن روز و ماه) است.»

بنا به روایت ابوریحان بیرونی، تقویم کهن سیستانی، از آغاز زمستان شروع می‌شده است.

محمدحسین خلف تبریزی مولف و اثرنامه برهان قاطع است. این اثرنامه در سال ۱۰۳۰ هجری شمسی نوشته شده و یلدا را این‌طور معنی کرده است: «یلدا، شب اول زمستان و شب آخر پاییز است که اول جدی و آخر قوس باشد و آن درازترین شب‌ها است در تمام سال؛ در آن شب یا نزدیک به آن شب، آفتاب به برج جدی تحویل می‌کند و گویند آن شب به غایت شوم و نامبارک است. بعضی گفته‌اند شب یلدا یازدهم جدی است.»

از آغاز تابستان، هر روز خورشید از جای دیروزش کمی نزدیک‌تر به جنوب طلوع می‌کند. به همین ترتیب موقع غروب هم از جای قبلش، کمی نزدیک‌تر به جنوب غروب می‌کند. این اتفاق، باعث می‌شود که خورشید هر روز از مرکز آسمان به سمت جنوب متمایل‌تر شود و طلوع و غروب زودتر اتفاق بیفتد. نتیجه آن کوتاه شده طول روز و افزایش زمان تاریکی است. در روز یکم دی، خورشید در زمان طلوع به پایین‌ترین حد جنوبیش، یعنی ۲۳٫۵ درجه شرقی می‌رسد. این موقعیت زمین را انقلاب زمستانی می‌نامند. از این روز به بعد، مسیر جابه‌جایی‌های طلوع خورشید، معکوس می‌شود. یعنی نقاط طلوع و غروب از سمت جنوب دورتر می‌شوند و به شمال نزدیک‌تر. به همین ترتیب روزها بلندتر و شب‌ها کوتاه‌تر می‌شوند. این رویداد در یکم تیر از نو تکرار می‌شود.

آداب و رسوم شب یلدا در طول زمان تغییر چندانی نکرده است. قدیم‌ها، دور کرسی می‌نشستند. قبل‌تر از آن دور آتش جمع می‌شدند و الان بخاری‌ها مجلس را گرم می‌کنند. آتش در گذشته نماد خورشید بود و برپا کردن آتش به‌خاطر پاسداشتش انجام می‌شده است. البته برخی هم عقیده دارند که آتش را برای برطرف کردن نحسی اهریمن و تاریکی روشن می‌کردند. وظیفه این آتش از بین بردن و فراری دادن تاریکی و نیروهای اهریمنی بوده است.

قصه‌خوانی و مثل‌گویی که نوعی شعرخوانی و داستان‌خوانی است در قدیم اجرا می‌شده است. به این صورت که خانواده‌ها در این شب گرد هم می‌آمدند و پیرترها برای همه قصه تعریف می‌کردند.

مثل قصه‌های کوچک و داستان‌های غیر واقعی اند. بیشتر قهرمان‌های آن جانوران، دیوان و پریان هستند و برای سرگرمی و خوشایند کودکان گفته و یا نوشته می‌شوند.

در هر نقطه‌ای از کشور قصه‌های مربوط به فرهنگ خودشان رواج بیشتری دارد. مثلاً آذربایجانی‌ها حماسه کوراوغلو و قصه حسین کرد شبستری می‌خوانند و خراسانی‌ها پیش‌تر از داستان‌های شاهنامه داستان سرایی می‌کنند.

معمولاً در شب‌های یلدا بزرگ فامیل به دیوان حافظ تقالی می‌زنند. گرفتن فال حافظ شب یلدا به این ترتیب است که مخاطب فال نیت کرده و بزرگ مجلس این جمله یا شبیه به این را می‌گوید: «ای حافظ شیرازی، تو کاشف هر رازی، من طالب یک فال، بر من نظر اندازی...»

بعد لای دیوان را باز می‌کند. غزل بالای سمت راست، جواب تقال است. اگر وسط غزل باشد، فال از ابتدای غزل که در صفحه پشت است، خوانده می‌شود. سه بیت از غزل بعدی هم شاهد فال خواهد بود. بعد از خواندن غزل، فال را تفسیر می‌کند. اگر محتوای شعر مثبت باشد فال را خوب و اگر نباشد آن را بد می‌دانند. از آنجا که عمده غزلیات حافظ محتوایی عرفانی، عاشقانه و امیدوارکننده دارد، فال‌ها معمولاً روحیه بخشند.

از جذاب‌ترین آیین‌های شب یلدا یا شب چله، سفره و خوردنی‌های آن است. سفره شب یلدا شامل میوه‌های مخصوص، آجیل مخصوص و دیگر تنقلات است. در شب چله در دوران قدیم، سفره‌ای به نام میزد پهن می‌کردند. آن‌ها میوه‌های تر و خشک، آجیل یا به اصطلاح زرتشتیان لُرک بر سفره می‌گذاشتند. لُرک از اجزای اصلی این سفره بود و در واقع ولیمه این جشن به حساب می‌آمد. از اجزای دیگر این سفره آتشدان، عطردان، بخوردان و بَرَسَم را می‌توان نام برد. بَرَسَم وسیله‌ای برای دعاخوانی است که از جنس شاخه گیاهی خاص و یا فلز برنج و نقره ساخته می‌شود.

میوه‌ها جزئی اصلی از سفره یلدا هستند. در این سفره نقش اصلی را میوه‌های سرخ رنگ بر عهده دارند. رنگ سرخ این میوه‌ها نماد خورشید است.

انار میوه اصلی سفره شب یلدا است. پیشینیان انار را میوه باروری و برکت می‌دانستند. آن‌ها این معنا را از دانه‌های زیاد آن دریافت می‌کردند. همچنین انار به خاطر رنگ قرمز نماد شادی و خورشید است. در واقع خوردن انار در شب یلدا به خاطر اعتقاد به تأثیر جادوی سرایتی آن بوده است. یعنی آن‌ها با توسل به انار و خوردن آن برکت را از دانه‌های زیاد آن می‌گرفتند و نیروی باروری را در خود افزایش می‌دادند. به همین ترتیب یکی از میوه‌هایی که در خوانچه یلدای عروس می‌گذارند انار است.

هندوانه هم مثل انار میوه مخصوص سفره یلدا است. اما آیا خوردن هندوانه اول سرما عجیب نیست؟ باید گفت که همه می‌دانیم هندوانه میوه‌ای تابستانی است؛ پس هندوانه علاوه بر سرخیش نمادی از خورشید است و یادآور گرمای تابستان و حرارت است.

باور بر این بوده که اگر مقداری هندوانه در شب چله بخورند؛ در سراسر چله بزرگ و کوچک، از سرما و بیماری در امان خواهند بود. همچنین هندوانه هم مثل انار از میوه‌های پردانه است و نماد برکت و فراوانی.

از دیگر میوه‌های سفره یلدا می‌توان انواع میوه‌های پاییزی را نام برد. در گذشته به‌همراه انار و هندوانه، میوه‌های فصلی را هم در سفره می‌گذاشتند. میوه‌هایی مثل پرتقال و انواع مرکبات، سیب، خرمالو، گلابی و حتی لبو و کدو تنبل می‌توانند جایی در سفره یلدا داشته باشند.

در این شب مهمتر از شام، تنقلات و آجیل مخصوص شب یلدا است. در گذشته که نگهداری طولانی مدت میوه‌ها راحت نبود؛ خیلی از میوه‌ها را برای نگهداری و مصرف در فصل‌های دیگر، خشک می‌کردند.

مغزهایی مثل پسته، گردو، بادام و فندق اجزای اصلی آجیل مخصوص شب یلدا هستند. در کنار این‌ها انجیر و توت خشک شده هم حاضر اند. از قدیم نخودچی و کشمش در بین آجیل شب یلدا وجود داشته. غیر از این‌ها گندم و نخود برشته، شاهدانه، تخمه هندوانه و کدو هم جز آجیل‌های شب یلدا بوده است.

به آجیل شب یلدا تنقلاتی هم اضافه شده. امروزه باسلق و پشمک هم از شیرینی‌های این سفره هستند.

درست است که آجیل به‌عنوان سالم‌ترین تنقلات شناخته می‌شوند؛ اما حواس‌تان به کالری بالای آن و تنوع زیاد خوراکی‌ها در سفره یلدا هم باشد.

یکی از تنقلات محبوب شب یلدا میوه‌های خشک شده است. جایگزینی مناسب برای تنقلات ناسالم و حجم زیاد شیرینی‌های صنعتی. علاوه بر امکان خرید از خشکبار و آجیل فروشی‌ها، می‌توانید برگه‌های خشک شده میوه را حتی در خانه تهیه کنید. چند روش ساده برای این کار وجود دارد.

استفاده از آفتاب معمول‌ترین روش خشک کردن میوه‌هاست. میوه‌ها را بعد از خرد کردن به مدت چند روز در آفتاب بگذارید.

دستگاه میوه خشک کن هم در بازار وجود دارد. کار با آن‌ها راحت است و در ظرف ۲۴ ساعت برگه‌های خشک شده را تحویل‌تان می‌دهد.

خشک کردن با استفاده از حرارت و جریان هوا که با حرارت کم و معمولا در فر انجام می‌شود.

روش دیگر خشک کردن با شکر است. در این روش میوه‌ها را خیس‌اندن یا جوشاندن در یک شیره شکر می‌خشکانند. با سرخ کردن هم می‌توان میوه‌ها را خشک کرد. این روش برای خشک کردن میوه‌های پر نشاسته و کم رطوبت مثل موز خیلی مناسب است.

از جذاب‌ترین آیین‌های شب چله، سفره شب یلدا و خوردنی‌های آن است. خوردنی‌هایی شامل آجیل مخصوص، میوه‌های خشکی از قبیل توت خشک، انجیر، برگه هلو و زردآلو، میوه‌هایی چون هندوانه و انار و انواع شیرینی. همه این‌ها جنبه نمادین دارند و نشانه، برکت، تندرستی، فراوانی و شادکامی هستند.

شهرهای مختلف ایران، آیین شب یلدا را بر اساس فرهنگ و جغرافیای خود برگزار می‌کنند که هر یک جذابیت‌های خاص خود را دارد؛ هرچند برخی از آن‌ها به فراموشی سپرده شده‌اند و فقط یادی از آن‌ها باقی مانده است. در ادامه به رسوم مردم برخی از شهرها و استان‌ها اشاره‌ای کوتاه خواهیم کرد.

شمیران به‌دلیل برخورداری از آب‌وهوای خوب و رودخانه‌ها و قنات‌ها، باغ‌ها و محصولات کشاورزی زیادی داشت که زینت‌بخش سفره شب یلدا می‌شد. یکی از میوه‌های روی کرسی اهالی این منطقه، سیب شمیران بود. با توجه به بارش برف زیاد در این منطقه، شب یلدا بسیار پرشورتر برگزار می‌شد. در شمیران، برف دست‌نخورده را برمی‌داشتند و در کاسه همراه با شیر می‌خوردند. یخ در بهشت از خوراکی‌های فصل زمستان، به‌خصوص شب یلدا بود. آش‌های میوه

نظیر آش آلوچه، آش آلو، آش کوفته سماق و آش انار نه تنها از غذاهای زمستانی محسوب می‌شدند؛ بلکه در سفره شام یلدا نیز قرار می‌گرفتند.

خانواده‌های آذربایجان شرقی در این شب، معمولاً در منزل یکی از بزرگان فامیل دور هم جمع می‌شود و ضمن خوردن غذاهای لذیذی مثل کوفته، خشیل و آش، میوه‌های سرخی همچون هندوانه و انار و همین طور مرکبات را نوش جان می‌کنند. خشکبارهایی چون کشمش، بادام، سنجد، گندم برشته با شاهانه، لبو، حلوا گردو و... بخش‌های خوشمزه این شب طولانی را تشکیل می‌دهند.

یکی از رسوم شب یلدا این است که در نخستین شب چله تازه عروس، خانواده داماد به تهیه «خوانچه یا خنچه چله» مشغول می‌شوند و آن را به منزل عروس می‌برند.

اکثر مردم آذربایجان «چیلله قارپیزی» یا همان هندوانه چله را در شب یلدا میل می‌کنند؛ چراکه معتقدند خوردن هندوانه باعث می‌شود سوز سرما بر آن‌ها تاثیری نداشته باشد. بزرگتر خانواده با چاقو هندوانه را می‌برد؛ در حالی که می‌گوید «قادا بلامیزی بو گنجه کسدوخ». (بلایای خودمان را امروز بریدیم)

در کردستان به شب یلدا «شهو زمسان» (شب زمستان) یا «شهو چله» (شب چله) می‌گویند. سندنجی‌ها به مناسبت این جشن، خربزه‌های کوچکی را در تفاله سرکه می‌اندازند تا با فرارسیدن یلدا، «کالک ترش» (خربزه ترش) داشته باشند که از مهم‌ترین خوراکی‌های این مراسم است. علاوه بر این، خوشه‌های انگور را از چند ماه قبل در سایه یا زیرزمین از سقف آویزان می‌کنند تا در این شب نوش جان کنند. دلمه برگ مو و کلم، دلمه فلفل سبز و بادمجان، روغن و کره محلی، دوغ، ماست و پیاز سایر اجزای سفره یلدا را تشکیل می‌دهند.

مهمانان پس از شام، برش‌هایی از «کالک ترش» میل می‌کنند تا هم غذایشان هضم شود و هم بتوانند تنقلات متنوع و میوه‌های رنگارنگ شب چله را استفاده کنند.

خواندن اشعار کردی در شهرهای کرد زبان استان مثل پیرانشهر، نقده، اشنویه و مهاباد رایج است و جوانان با بازی‌های سنتی مثل جوراب‌بازی و فنجان‌بازی خود را سرگرم می‌کنند.

شب چله را به کردی «شهو چله» می‌گویند. در شهر سندنج از قدیم اکثر خانه‌ها، غذای دلمه و نان سنگک برای پذیرایی از مهمان‌ها آماده می‌کنند و این به صورت رسم در این شهر در آمده است.

شب یلدا که به زبان محلی مردم مازندران، «چله شو» گفته می‌شود؛ شامل تدارکات خاصی مثل خانه‌تکانی، پاک کردن برنج و دانه کردن انار است که از چند روز قبل آغاز می‌شود و اهمیت این مراسم به حدی است که اگر خانواده‌ای تدارکی برای شام نداشته باشد، امری بدشگون به حساب می‌آید.

مازندرانی‌ها برای شام یلدا، سبزی پلو با مرغ، ماهی یا اردک، فسنجان با اردک یا مرغ و نیز کوکو سبزی تدارک می‌بینند. انار، میوه، آجیل، تخم بو داده هندوانه و کدو، گندم برشته، کدو حلواپی پخته با دارچین و عسل، از خوراکی‌های این شب هستند. شب‌نشینی هم از مهم‌ترین آداب شب یلدا در مازندران است.

در گیلان قدیم، زمستان به سه بخش «چله بزرگ»، «چله کوچک» و «بھوتی ماه» تقسیم می‌شد و مردم این خطه از ایران، اولین شب چله بزرگ و چله کوچک را گرامی می‌داشتند. از رسومی که تقریباً به فراموشی سپرده شده است، گرفتن فال با پوست هندوانه، هندوانه و قاشق چوبی است که فقط برخی خانواده‌های سنتی، آن را به جا می‌آورند. در برخی مناطق گیلان اعتقاد بر این بود که باید ۴۰ نوع میوه برای شب یلدا وجود داشته باشد و با توجه به قداست عدد هفت سعی می‌کردند حداقل هفت نوع میوه را تهیه کنند و به‌جای ۳۳ میوه دیگر، در یک کاسه ۳۳ دانه برنج می‌ریختند و سر سفره می‌گذاشتند. روز بعد این برنج را با برنج ناهار می‌پختند تا برکت خانه آن‌ها شود.

گیلانی‌ها در شب چله بیشتر خوراکی‌های دارای سبزی را میل می‌کنند که از آن جمله می‌توان به آش‌ترش، ترش‌تره، کوکوسبزی، آش‌سبزی، سیرابیچ، سیرقلیه و سبزی‌پلو با ماهی سفید اشاره کرد.

اهالی شیراز شب یلدا را باعنوان چله بزرگ می‌شناسند که از اول دی تا ۱۰ بهمن ادامه دارد. به اعتقاد شیرازی‌ها در شب چله امکان تغییر مزاج افراد وجود دارد؛ به این ترتیب که سردمزاج‌ها باید چیزهای گرم بخورند تا طبع‌شان برگردد و گرممزاج‌ها باید خوراکی‌های سرد بخورند. به همین دلیل خوردن ارده و خرما، ارده شیره و رنگینک که همگی گرم هستند، در این شب رایج است.

تهیه و خوردن آجیل شیرین یکی دیگر از رسم‌های اهالی این منطقه است که شامل قصبک، انجیر، نخودچی بدون نمک، توت خشک، کشمش، گردو، فیصی، مویز، مغز بادام، شکرپنیر، برنجک، خرک و برگه هلو می‌شود. تهیه هندوانه شب یلدا و تناول آن، تفال به دیوان خواجه حافظ شیراز، شب‌زنده‌داری، طبخ کلم‌پلو به‌عنوان غذای ویژه شب یلدا و... سایر بخش‌های این شب بلند را تشکیل می‌دهند.

سفره مردم شیراز مثل سفره نوروز رنگین است. مرکبات و هندوانه برای سرد مزاج‌ها و خرما و رنگینک برای گرم مزاج‌ها بر سر سفره حاضر است. حافظ‌خوانی جزء جدانشدنی مراسم شب یلدا برای شیرازی‌ها است و مسلماً این رسم خوب از شیراز رواج یافته است.

همدانی‌ها فال سوزن می‌گیرند. مراسم به این ترتیب است که همه دور تا دور اتاق می‌نشینند و پیرزنی به‌طور پیاپی شعر می‌خواند. دختر بچه‌ای پس از اتمام هر شعر بر یک پارچه نبریده و آب ندیده سوزن می‌زند. مهمان‌ها بنا به ترتیبی که نشست‌اند شعرهای پیرزن را فال خود می‌دانند.

در توپسرکان و ملایر، گردو و کشمش و مویز هم جزء سفره یلداست. در شهر دیگری از همدان به نام آجین، میوه و تنقلات برای دختری که نامزد شده از طرف خانواده داماد برده می‌شود و این از رسوم قدیم به‌جامانده است.

در لرستان شب یلدا به «شُوچله» و شب «اول قاره» معروف است که همراه با آداب ویژه‌ای اجرا می‌شود. در این شب بزرگان خانواده و فامیل هدایایی به تازه‌عروس‌ها و دخترهای خانواده می‌دهند. در رسم «چارشودرکنی» که مختص این شب بوده است، نوجوانان و جوانان با تاریکی هوا به پشت‌بام منزل همسایه‌شان می‌رفتند و شالی را آویزان می‌کردند و با خواندن «امشو اول قاره، خیر د هونت بواره، نون و پنیره و شیره، کیخا هونت نمیره» از صاحب آن خانه می‌خواستند که از تنقلات شب یلدا در شال‌شان بگذارد.

مثل‌گویی (قصه تعریف کردن) و شوهنومه خونی (شاهنامه خوانی) از دیگر رسوم این شب است که معمولاً توسط بزرگان فامیل انجام می‌شود.

گندم، کنجد و شاه‌دانه (گندم شادونه)، نخودچی، کشمش، گندم شیره، بادام، پسته، گردو، آجیل مخصوص و انواع شیرینی‌های محلی به‌عنوان تنقلات شب یلدا در لرستان به شمار می‌روند.

شب چله در مناطق لر نشین آداب خاصی دارد. لرها به این شب، «شو اول قاره» می‌گویند. آن‌ها تنقلاتی از گندم، شاهدانه، کنجد و گردو درست می‌کنند. در این شب گندم شیره هم می‌خورند. روش تهیه گندم شیره این‌طور است که گندم را در شیره می‌خیسانند و به آن زردچوبه و نمک می‌زنند. بعد از مخلوط کردن؛ آن را روی ساج برشته و سپس با بادام، گردو، کشمش، سیاهدانه و کنجد تزئین می‌کنند.

در خوزستان، پدربزرگ‌ها و مادربزرگ‌ها بر اساس سنتی دیرینه با تنقلات محلی و آجیل‌های شب یلدا پذیرای فرزندان و نوه‌های خود هستند. جالب است بدانید که احتمالاً بیشترین وانت‌های فروش هندوانه و خربزه، در اهواز به چشم می‌خورد. شب چله با خوردن آجیل مخصوص، انار، هندوانه و سایر میوه‌ها و انواع شیرینی‌ها، خرما و لبو و آش برگزار می‌شود که هریک نشانه تندرستی، برکت، فراوانی و شادکامی هستند. شعرخوانی، شاهنامه خوانی و شکستن فندق از دیگر آیین‌های شب یلدا به حساب می‌آید. تفال به حافظ و گفتن خاطره از جانب بزرگترها بین شهروندان آبادانی و خرمشهری رایج است.

جشن شب یلدا فقط به ایران اختصاص ندارد و در کشورهای مختلف با آداب‌ورسوم متفاوت برگزار می‌شود. حدود چهار هزار سال پیش، مصری‌ها هم‌زمان با یلدا و زاییده شدن خورشید، برای ۱۲ روز جشن می‌گرفتند و جنگ و خشونت را کنار می‌گذاشتند. در سوئد و فرانسه هم این شب را با شب‌زنده‌داری می‌گذرانند. در جنوب روسیه نیز شیرینی‌هایی به‌شکل حیوان و انسان آماده می‌کردند و این شب را گرامی می‌داشتند.

مردم پاکستان علاوه بر دعا و نیایش در شب یلدا، حمام زمستانی می‌گیرند و پس از تطهیر، به جشن و پایکوبی و آتش‌بازی مشغول می‌شوند و غذایی می‌خورند که از شکمبه بز تهیه شده است.

مراسمی با نام «دونگژی» در کشورهای شرق آسیا نظیر ژاپن، چین، فیلیپین، تایلند و ویتنام وجود دارد که از غروب روز آخر پاییز آغاز می‌شود و تا پاسی از شب ادامه می‌یابد. در این مراسم خانواده‌ها که دور هم جمع شده‌اند، غذای تانگ یوان و کوفته برنجی میل می‌کنند که نماد اتحاد خانواده هستند.

ژاپنی‌ها برای اینکه در زمستان از سرما خوردگی در امان بمانند و نیروهای منفی از آن‌ها دور شود، در این روز حمام مرکبات می‌گیرند.

مردم کره جنوبی در آخرین روز پاییز غذایی با برنج و لوبیا قرمز می‌خورند؛ ضمن این‌که برای دور کردن ارواح خبیث، مایع مخصوصی اطراف خانه خود می‌پاشند؛ چراکه طبق افسانه قدیمی چینی‌ها در این روز، روح یک شکارچی به خانه روستایی‌ها سرک می‌کشد تا طعمه فصل سرمای خود را پیدا کند.

در اسکاتلند مراسمی تحت عنوان «اولین قدم» برپا می‌شود که شبیه به کاسه‌زنی ایرانی‌ها در ایام نوروز است که شخصی در خانه همسایه‌ها را می‌زند و از آن‌ها هدایایی همچون نمک، نان، پودینگ میوه، نوشیدنی، شیرینی، شکلات و... درخواست می‌کند.

در پرو، بولیوی و اکوادور مراسمی به نام طناب پیچ کردن خورشید دارند که با رفتن به ارتفاعات، وانمود می‌کنند که خورشید را به سنگ می‌بندند تا روزها بلندتر شود.

در غرب آفریقا، جامائیکا، باهاما و بخش‌هایی از ویرجینیا و کارولینا و ویرجینیا، جشنواره جالبی دارند که لباس‌های عجیبی مثل کله گاو، شیطان و فرشته، پیکر اسب و... می‌پوشند و در خیابان‌ها شادی و پایکوبی می‌کنند.

ننه سرما در رویای کودکان

رسانه‌های حکومتی هزینه سفره شب یلدا برای یک خانوار چهارنفره سال گذشته و امسال را انتشار دادند که بر اساس آن بیش‌تر اقلام مورد استفاده عموم در شب یلدا بیش از دو برابر افزایش نشان می‌دهند. در چنین فضایی است که آجیل شب یلدا یک کالای لاکچری می‌شود. حتی رویای آن برای بسیاری از دهک‌های جامعه دست‌نیافتنی است.

سایت اقتصاد ۲۴ در تاریخ ۲۵ آذر ۱۴۰۲، نوشته است:

«آجیل شب یلدا به یک میلیون تومان هم رسید/ بیش از ۷۰ درصد مردم توان خرید آجیل را ندارند.»
«در حالی آجیل شب چله در بازار از سوی اتحادیه فروشندگان خشکبار و آجیل تهران حداقل کیلویی ۴۸۰ هزار تومان قیمت‌گذاری شده است اما این آجیل تا کیلویی یک میلیون تومان هم در بازار قیمت‌گذاری شده است.»
هر کیلو انار که سال گذشته ۲۰ هزار تومان قابل تهیه بود امسال به ۴۵ هزار تومان رسید.
هر کیلو هندوانه از ۱۰ هزار تومان به ۳۵ هزار تومان افزایش یافت و قیمت آجیل از ۴۰۰ هزار تومان به ۷۰۰ هزار تومان رسید.

گزارش‌های میدانی از جهش قیمت اقلام آئینی سفره‌های مراسم شب یلدا امسال در ایران خبر می‌دهند. بررسی خبرآنلاین نشان می‌دهد قیمت‌های میوه و خشکبار در آستانه شب یلدا افزایش یافته است، به نحوی که هزینه اقلام پایه‌ای سفره شب یلدا برای چهار نفر از یک میلیون و پانصد هزار تومان عبور می‌کند.
رسم بر این است که سفره شب یلدا ایرانیان با آجیل و همچنین انار و هندوانه و پرتقال و در برخی موارد خرمالو تزئین شود. شیرینی و شکلات نیز بخش دیگری از سفره شب یلداست. اقلامی که بر اثر موج تازه تورمی که از اردیبهشت ۱۴۰۱ آغاز شده، تا چندصد برابر افزایش یافته است.

با وجود ادعای رئیس اتحادیه فروشندگان میوه که هیچ کمبودی در بازار میوه نیست، صاحبان کسب و کار در این بازار از کاهش حجم خرید خبر می‌دهند. مغازه داران می‌گویند شکل خرید از کیلویی به دانه‌ای تغییر کرده است.
به گفته برخی از فروشندگان، حجم خرید میوه و شیرینی، روز چهارشنبه ۲۹ آذر و یک روز مانده به برگزاری مراسم شب یلدا، نسبت به سال‌های قبل کاهش یافته است.

این در حالی است که خانواده‌ها برای تزئین سفره شب یلدا در مقایسه با سال گذشته با افزایش صد درصدی بهای انار و افزایش سیصد درصدی قیمت پرتقال مواجه اند.

خبرگزاری مهر در مورد افزایش قیمت خشکبار گزارش داده است که بازار آجیل هم با قیمت‌های متغیر از حداقل ۲۹۸ هزار تومان تا حداکثر یک میلیون و ۷۰ هزار تومان افزایش پیدا کرده است.

روزنامه حکومتی آرمان چهارشنبه ۲۲ آذر در آستانه شب یلدا و گرانی سرسام‌آور خوراکی‌ها نوشت: شب چله این روزها حسابی سوت و کور است. فعالان بازار می‌گویند که قدرت خرید مردم به‌شدت کاهش یافته و درآمد بسیاری از خانوارها جوابگوی هزینه‌های بالای یلدا سال نیست.

یک دورهمی ساده ۴ نفره این روزها بیش از یک میلیون تومان تمام می‌شود در حالی‌که دستمزد روزانه یک کارگر رسمی حدود ۲۵۰ هزار تومان است.

همچنین سازمان برنامه و بودجه دولت اعلام کرد با افزایش نرخ ارز کالاهای اساسی که اخیراً صورت گرفت، تورم به میزان ۱۳ و نیم درصد افزایش خواهد یافت.

به گزارش اقتصاد ۲۴، از گرانی میوه و شیرینی تا آجیل، مرغ و گوشت دلیلی برای به فراموشی سپردن جشنی با قدمت طولانی و منحصر به کشور ایران، شده است. مردم در دو سال گذشته برای تأمین مایحتاج روزانه خود با سختی زیادی مواجه شده‌اند و تورم در اقتصاد مانع اصلی برای رسیدن مردم به رفاه نسبی است.

با وجود استقبال مردم از خرید و مصرف آجیل و خشکبار، اما این محصول با قیمت‌های بسیار بالا به سختی در سبد خانوارها قرار می‌گیرد. البته متولیان این رشته شغلی با تعیین قیمت آجیل برای مناسب‌های مختلف، مدعی بازار آرام و بدون تنش هستند.

در حالی که تازگی غلامرضا خدای، رئیس اتحادیه فروشندگان خشکبار و آجیل تهران قیمت هر کیلو آجیل مخصوص شب یلدا را حداکثر ۴۸۰ هزار تومان اعلام کرد که مردم از همین روزها تجربه فاصله قیمت بین نرخ مصوب و قیمت کف فروشگاه‌ها را در بازار آجیل تجربه کرده‌اند.

در سال ۱۴۰۲، انواع آجیل شب چله در بازار از کیلویی ۲۸۰ هزار تومان تا ۶۰۰ هزار تومان قیمت گذاری شده بود، این در حالی است که امسال آجیل شب یلدا مخلوطی از حداقل ۱۰ کالا با باسلق، پسته، بادام هندی، مغز گردو، انجیر، مغز فندق خام، بادام پوست کاغذی، توت، کشمش، مویز و برگه زردآلو تشکیل می‌دهد با کف قیمت کیلویی ۴۸۰ هزار تومان شروع و تا کیلویی یک میلیون تومان در بازار قیمت گذاری شده است. اما با گشتی در بازار متوجه می‌شویم هیچ یک از قیمت‌های مصوب آجیل به دلیل مقرون به صرفه نبودن از سوی فروشندگان این رشته شغلی رعایت نمی‌شود.

پوراسدی یکی از فروشندگان و بنکدار آجیل در سطح بازار، می‌گوید: از سال گذشته تا امروز بازار آجیل در رکود بی‌سابقه‌ای قرار گرفته است. وی گفت: مردم فقط از کنار مغازه‌های آجیل فروشی گذر می‌کنند و در سال جاری حتی به دنبال قیمت آن هم نبوده‌اند.

به گفته پوراسدی، تلاش مردم برای خرید مایحتاج زندگی مانند گوشت و مرغ، برنج و میوه و نان و ... است. همین اقلام ضروری و خوراکی نیز به شدت گران شده، از این رو یک کارگر با دریافت دستمزد ۸-۹ میلیون تومان چه‌طور می‌تواند علاوه بر سایر هزینه‌های جاری به فکر خرید آجیل و خشکبار نیز باشد؟! این فعال صنفی تأکید می‌کند: شاید بیش از ۷۰ درصد مردم توان خرید آجیل آن هم برای سالی یکبار را هم نداشته باشند و این برای کشوری با سابقه طولانی در تولید خشکبار بسیار اسف‌بار است.

بی‌تردید نه تعویض اسم یلدا، نه دشمنی با سنت‌های پویا و مترقی ایرانی، نه فقر مزمن و گرانی کمرشکن، نه تهدیدهای هولناک حکومت ارتجاعی و نه هیچ بگیر و ببند و شکنجه و اعدام نمی‌تواند فرهنگ شادی و انسان‌دوستی ایرانی را از جامعه بگیرد. چنین اقداماتی بیش‌تر از پیش روحیه اعتراضی و تحول‌طلبی و آینده‌نگری را در نزد آن‌ها عمیق‌تر و دامن‌دارتر خواهد کرد.

با وجود همه کمبودها و دردها و رنج‌ها، باز هم با جشن و سرور شب یلدا نیز به جنگ سیاه‌پوشان و ارتجاعیون برویم و امروز را نیز به نماد همبستگی و اعتراض تبدیل کنیم!

پروین اعتصامی:

دور است کاروان سحیر زینجا شمع‌ی بیاید این شب یلدا را

سعدی:

هنوز با همه دردم امید درمان‌ست که آخری بود آخر شبان یلدا را

صائب تبریزی، شاعر قرن یازدهم، برای اشاره به زلف یار به سراغ واژه یلدا رفته است:
می‌کند زلف دراز تو با دل‌های حزین آنچه با خسته روانان شب یلدا نکند

وحشی بافقی نیز بیتی در این باره دارد:

ما حال خویش را بی‌سر و بی‌پا نوشته‌ایم روز فراق را شب یلدا نوشته‌ایم

یلدا بر همه انسان‌های آزاده ایران [وجهان]، مبارک باد!

پنجشنبه سی‌ام آذر-قوس- ۱۴۰۲- بیست و یکم دسمبر ۲۰۲۳